

Prof. dr Mirjana Nadaždin Defterdarević

Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru

PRINCIP NEDISKRIMINACIJE U KORPUSU PRAVA DJETETA U BOSNI I HERCEGOVINI

Značaj prava djeteta kao ljudskih prava proizlazi i iz činjenice edukativnog djelovanja u smislu građanskog obrazovanja, usvajanja kulture dijaloga i demokratskih vrijednosti. Promocija i ostvarivanje prava djeteta zato su najbolji put za usvajanje vrijednosti koncepta ljudskih prava i izraz spremnosti da se ista prihvate.

Ovaj rad bavi se pravima djeteta u sistemu ljudskih prava u Bosni i Hercegovini i to u kontekstu realizacije principa nediskriminacije. Uz odgovor na pitanje šta je smisao principa nediskriminacije, čemu je on namijenjen i u kolikoj mjeri se kao takav uspijeva ostvariti u okviru kataloga prava djeteta, posebno u oblasti prava na obrazovanje, rad će navesti primjere kršenja i nedosljednosti u njegovoj primjeni.

Aksiološkim metodom, metodom analize sadržaja, te komparativnim metodom rad u obavezujućim normativnim rješenjima traži razloge koji su doveli do postojećeg stanja, kao i moguća rješenja kojima bi se osigurala konzistentnost primjene načela nediskriminacije.

Zaključna razmatranja čine opravdanom konstataciju da u analiziranom aspektu prava djeteta u Bosni i Hercegovini, sa flagrantnim primjerima diskriminacije, ne samo da ne doprinose konceptu ljudskih prava već ga opravdano čine upitnim.

Ključne riječi: Dostojanstvo čovjeka; Ljudska prava; Jednakost; Diskriminacija; Načelo nediskriminacije; Ustavni poredak; Prava djeteta; Odgoj; Obrazovanje; Društveni habitus.

1. UVOD

Ljudska prava su univerzalna vrijednost globalne zajednice, te je usaditi naviku njihovog poštovanja svakom njenom članu nužna pretpostavka njihovog poštovanja, ali i njihove održivosti.

Prihvatiti neku vrijednost istovremeno znači i prihvatiti određeni stil ponašanja, mišljenja i djelovanja koje potom određuje mogućnost i način komunikacije u konkretnoj sredini. Steći neku naviku znači interiorizirati neku vrijednost, zato što je kao takva prepoznata, ili što je kao takva nametnuta. Što je navika trajnija, spontanija i nepromišljenija, to bolje svjedoči o višem stepenu prihvaćenosti njene vrijednosti.

Uporno isticanje neke vrijednosti dopriniće njenoj legitimaciji, njenom prihvaćanju, jer vjera se stiče upornim klečanjem, kako Paskal kaže u „Mislima“. Kada su ljudska prava u pitanju, ovaj koncept je posebno primjenjiv na prava djeteta.

Sasvim je izvjesno da titulari prava djeteta nisu kadri da sami prepoznaju vrijednost i značaj prava koja su im tako garantovana, već ih tome treba poučiti i racionalno opravdati potrebu njihovog prihvatanja.

Usvajanje prava djeteta zapravo je manifestacija opravdanog društvenog pritiska koji treba da bude osmišljen kao vaspitna djelatnost racionalnog i praktičnog karaktera, koja će za posljedicu imati formiranje ponašanje pojedinca koje će ga trajno usmjeriti. Ova vrsta društvenog pritiska racionalno se može opravdati univerzalnim karakterom ljudskih prava. Bilo koji drugi argument u ovom kontekstu izlišan je i nije primjeren.

Definisanjem sadržaja prava djeteta katalog ljudskih prava dobiva svoju novu dimenziju, a ljudska prava postaju, zahvaljujući tome, koncept koji svojim ideološkim, filozofskim i pravnim aspektom obuhvata cijeli čovjekov životni ciklus. Njihov značaj osobito je veliki, jer realizovanim pravima djeteta društvena zajednica dobiva u njihovom titularu budućeg aktivnog i svjesnog građanina, spremnog da čuva svoja i poštuje tuđa ljudska prava.

Prava djeteta tako postaju određujući preduslov cjelokupnog sistema ljudskih prava. Ljudska prava, shvaćena kao princip ponašanja svog titulara, učestalom praksom postaju spontani stav pojedinca, njegov habitus, koji njegovoj aktivnosti daje i smisao i krajnji cilj.

Habitus shvaćen kao model djelovanja rukovođen rasuđivanjem uvijek je, ne treba smetnuti s uma, djelo odraslih i u krajnjem slučaju zakona.¹

¹ Aristotel, *Nikomahova etika*, 1103 b2.

Politička vlast zato ima dužnost odgajanja pojedinaca i objašnjavanja zakona i institucija čijim pravilima se moraju povinovati.

Čovjek nije u prilici da učestvuje u uspostavljanju svih pravnih pravila koja ga obavezuju. On se najčešće suočava s normama koje su već aktuelno važeće. Prihvatanje obaveza koje su njima nametnute uvijek olakšava svijest o njihovoj opravdanosti. Politička sloboda je dobrovoljno prihvatanje zakona, a da bi ona bila moguća treba steći uvid u vrijednosti koje ti zakoni štite i u tim vrijednostima prepoznati i svoje sopstvene.

Objašnjavanje zakona tako se svodi na isticanje principa na kojima su utemeljeni, što opravdava njihovo prihvatanje i poštovanje, a izvršavanje čine dobrovoljnim.

2. PRINCIP JEDNAKOSTI I ZABRANA DISKRIMINACIJE KAO ODREĐUJUĆE VRIJEDNOSTI LJUDSKIH PRAVA

Legitimiranje ljudskih prava u odnosu na druge pravne vrijednosti olakšava njihov univerzalni karakter (to potvrđuje status koga ona imaju u većini ustava u svijetu, zakonske garancije koje im se pridaju, međunarodni dokumenti kojima su normirana, a koji su ratifikacijom postali dio domaćeg zakonodavstva), ali i činjenica da su ona refleksija osjećaja koji svaki pojedinac ima o svom vlastitom dostojanstvu. Zahvaljujući tome, ljudska prava uspostavljaju odnose među ljudima na jednakosti u bitnom, na jednakosti u onom univerzalnom ljudskom.

„Druga osoba ima svoja prava zato što je jednaka meni kao osoba a njena prava su i moja jer sam ja jednak njoj.“² Princip jednakosti, odnosno zabrana diskriminacije, tako određuju cijeli koncept ljudskih prava. U najširem smislu, diskriminacija znači razlikovanje, razdvajanje. Tako shvaćena, diskriminacija je svojstvena svakom pravnom aktu koji utvrđuje relevantna svojstva subjekata na koje se njegov sadržaj odnosi, a to razvrstavanje zasniva se na specifičnoj logici međusobnog povezivanja po sličnosti lišenog arbitrarnosti.

Diskriminacija je u pravu neizbježna i nezaobilazna, ali i specifična, jer je od etičke neprihvatljivosti pomno čuva pravno jasno definisan princip o jednakosti svih ljudi. Zakonska diskriminacija koja se ne može izbjeći, zahvaljujući tome, ne pretvara se u nužnost nejednakog postupanja.

„Zakonska diskriminacija je neizbježna jer se od početka ravna logikom jednakosti svih ljudskih bića, uzimajući pritom ozbiljno u razmatranje kategorijalne razlike među pojedinim ljudskim bićima koje im se nameću kao prepreke na putu konkretnog potvrđivanja neotuđive jednakosti. Onto-

² P. Canivez, *Odgojiti građanina*, Sarajevo 1999, 73.

loška je jednakost svih ljudskih bića formalni, tj. etički (pred)uslov za ispravno regulisanje materijalne nejednakosti.³

Uz razlikovanje, pojam diskriminacije ima i značenje isključivanja, kada se prema kategorijama, pojedincima ili grupama, koje su određene kao različite, ta različitost izražava i kroz njihov različiti tretman, različito postupanje. Pravna zaštita od diskriminacije koja je ovako shvaćena pretpostavlja temeljnu jednakost svih ljudskih bića koja se osigurava zakonskom normom, što za zakonodavca znači obavezu da osigura konkretne normative pretpostavke za ostvarivanje jednakih mogućnosti u skladu sa etičkim zahtjevom jednakosti svih članova društvene zajednice.

Jednakost ni u kom slučaju ne treba tumačiti kao jednakost svih u svemu, već kao „jednakost svih u nečemu“,⁴ čime se priznaju i prihvataju razlike među ljudima, jer su razlike među ljudima realne, objektivno date i trajne.

Praktično, princip jednakosti te zakonite razlike uvažava i poštuje imajući na umu pri tome jednakost ljudskih bića u bitnom, što je temelj za demokratski princip jednakosti „svih u nečemu“. To „nešto“ je bitno u smislu suštinskog i ljudskog, u aspektu univerzalnih vrijednosti koje određuju ljudska bića kao takva, te zato vrijedi kao univerzalni racionalni argument koji obavezuje svakoga u društvu.⁵

Jednakost u bitnom podrazumijeva dostojanstvo ljudske ličnosti i prava koja na njemu počivaju. To je ontološki temelj etičkog načela jednakosti iz koga proizlazi zabrana diskriminacije. Jednakost shvaćena i tumačena na ovaj način dozvoljava konstituisanje principa temeljne jednakosti svih ljudskih bića, bez obzira na njihove specifične razlike, uz njihovo istovremeno uvažavanje u odnosu na tu temljenu jednakost.

Načelo jednakosti i zabrana diskriminacije fundamentalna su načela za pravni poredak. Zabrana diskriminacije postavlja se s ciljem da se spriječi svako djelovanje koje bi za posljedicu imalo činjenje štete ili stvaranje smetnji pojedincima ili društvenim grupama na osnovi koju čini njihovo pojedinačno svojstvo.

„Nijedna različita karakteristika ili situacija ne može predstavljati osnov za nejednak tretman, osim ako je svrha takve nejednakosti da ukloni

³ T. Matulić, „Jednakost i nediskriminacija: Vrijednosna polazišta u suzbijanju diskriminacije“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu* 1/2009, 8.

⁴ Upor. N. Bobbio, *Uguaglianza e liberta*, Torino 1995, i T. Matulić.

⁵ A. MacIntyre, *Za vrlinom, Studija o teoriji morala*, Zagreb 2002, 6–39.

za dotičnu osobu nedostatke koji rezultiraju iz specifične karakteristike ili specifične situacije.“⁶

Vrijednost jednakosti i zabrana diskriminacije zbog svog značaja proklamuju se ustavom, te postaju etički temelj državnog poretka koji se temelji na ustavu. Ipak, duboka etička svijest o jednakosti svih ljudskih bića ne proizlazi iz samog ustava, nego iz nesporne činjenice ljudskog dostojanstva koje prethodi ustavu i njemu samom osigurava vrijednosni sadržaj.

Ustav ne čini vrijednosni temelj jednakosti. Ustav samo garantuje da temeljna vrijednost jednakosti, koja je postojala i prije njega i nezavisno od njega, treba biti priznata, poštovana i zaštićena na području nadležnosti tog ustava.⁷

„Država treba biti odgajatelj: njeni zakoni nisu imperativi koji su u odnosu na pojedinca sasvim izvanjski. Oni također nisu obične konvencije (...) Oni odgajaju volju u ovom ili onom smjeru: pravedna država odgaja svoje građane tako da se sami kreću u smjeru pravde i prava.“⁸

3. PRAVA DJETETA U SISTEMU LJUDSKIH PRAVA U BiH

Sistem ljudskih prava u Bosni i Hercegovini temeljno je utvrđen Ustavom BiH.⁹ Brojnost međunarodnih dokumenata o ljudskim pravima, uz katalog prava¹⁰ koje navodi sam Ustav, i uz jasno definisanu obavezu po

⁶ P. Van Dijk, G. J. H. Van Hoof *et al.*, *Teorija i praksa Evropske konvencije o ljudskim pravima*, Sarajevo 2001, 276.

⁷ Vid. T. Matulić, 18.

⁸ P. Canivez, 46.

⁹ Ustav BiH, http://www.ccbh.ba/public/down/USTAV_BOSNE_I_HERCEGOVINE_bos.pdf, 21. mart 2012.

¹⁰ Katalog ljudskih prava iz čl. II st. 3 Ustava Bosne i Hercegovine proklamuje:

1. Pravo na život;
2. Pravo lica da ne bude podvrgnuto mučenju niti nečovječnom ili ponižavajućem tretmanu ili kazni;
3. Pravo lica da ne bude držano u ropstvu ili potčinjenosti, ili na prisilnom ili obaveznom radu;
4. Pravo na ličnu slobodu i sigurnost;
5. Pravo na pravično saslušanje u građanskim i krivičnim stvarima i druga prava u vezi sa krivičnim postupkom;
6. Pravo na privatni i porodični život, dom i prepisku;
7. Slobodu misli, savjesti i vjere;
8. Slobodu izražavanja;
9. Slobodu mirnog okupljanja i slobodu udruživanja sa drugima;
10. Pravo na brak i zasnivanje porodice;
11. Pravo na imovinu;
12. Pravo na obrazovanje;
13. Pravo na slobodu kretanja i prebivališta.

kojoj će država „Bosna i Hercegovina i oba entiteta osigurati najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i fundamentalnih sloboda“, ¹¹ opravdano kreira uvjerenje da su tvorci Dejtonskog ustava posvetili izuzetnu pažnju reafirmaciji ljudskih prava u Bosni i Hercegovini, te da su na ovaj način htjeli osigurati najviše standarde zaštite ljudskih prava, visoko ih pozicionirati i tako učiniti izvjesnijom mogućnost njihove potpune i efikasne implementacije.

Ustav BiH navodi i prava zaštićena međunarodnim instrumentima koja su njegov sastavni dio. ¹² Tako su i prava djeteta u Ustavu Bosne i Herce-

Potpuna lista političkih prava koju daje katalog ljudskih prava Ustava Bosne i Hercegovine obuhvata i:

1. Prava koja obuhvataju slobodu mišljenja, savjesti i vjere;
2. Slobodu izražavanja i slobodu štampe;
3. Aktivno i pasivno biračko pravo; i
4. Pravo na demokratske izbore i biranje političkih predstavnika.

Lista ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava u Ustav Bosne i Hercegovine sadrži:

1. Pravo na imovinu;
2. Pravo na rad;
3. Pravo na pravičnu zaradu i jednaku nagradu za rad jednake vrijednosti;
4. Pravo na pristojan život, u skladu sa odredbama Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima;
5. Pravo na sigurne i zdrave uslove rada;
6. Pravo na napredovanje u skladu sa godinama staža i sposobnostima;
7. Pravo na odmor, slobodno vrijeme, razumno ograničenje radnog vremena i povremene plaćene dopuste;
8. Pravo slobodnog sindikalnog organiziranja;
9. Pravo na socijalnu sigurnost;
10. Prava porodice, djece i maloljetnika na zaštitu;
11. Pravo na odgovarajući životni standard i zaštitu od gladi;
12. Pravo jedinke na najveći stepen fizičkog i mentalnog zdravlja;
13. Pravo na obrazovanje;
14. Pravo roditelja na vjerski i moralni odgoj njihove djece u skladu s njihovim uvjerenjima;
15. Pravo na učestvovanje u kulturnom životu;
16. Pravo korištenja dostignućima nauke i tehnike;
17. Prava koja proističu iz autorskih prava;
18. Pravo na slobodu u oblastima nauke i stvaralaštva;
19. Pravo na uslove koji obezbjeđuju čuvanje, razvoj i širenje nauke i kulture.

¹¹ Ustav Bosne i Hercegovine, čl. II, st. 1 – Ljudska prava.

¹² To su prava zaštićena Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i njenim protokolima, koja imaju direktnu primjenu u Bosni i Hercegovini i imaju prednost nad svim ostalim zakonima, čl. II, st. 2 Ustava BiH, te prava zaštićena:

1. Konvencijom o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida iz 1948. godine;
2. Ženevskim konvencijama I-IV o zaštiti žrtava rata iz 1949. i dopunskim protokolima I-II iz 1977. godine;
3. Konvencijom koja se odnosi na status izbjeglica iz 1951. i Protokolom iz 1966. godine;

govine eksplicitno potvrđena uvrštavanjem Konvencije o pravima djeteta iz 1989. godine u red međunarodnih instrumenata koji su njegov sastavni dio.

Za zemlje koje je private, Konvencija o pravima djeteta predviđa obavezu domaćeg zakonodavstva da štiti prava djeteta, te da potiče stvaranje takvih društvenih uslova u kojima će se društvo brinuti za realizaciju ovih prava. Konvencija kao svoja opšta načela proklamuje nediskriminaciju, najbolje interese djeteta i poštovanje dječjeg mišljenja.

Prava djeteta navedena u Konvenciji ne odstupaju od standardnog kataloga političkih, socijalnih, ekonomskih i kulturnih prava, uz jasno naglašenu specifičnost da je ovdje riječ o pravima koja su sadržajem prilagođena svojim titularima. Cilj Konvencije je bio da stvori pravni okvir koji će garantovati zaštitu fizičkog, moralnog i društvenog integriteta djeteta.¹³

4. Konvencijom o državljanstvu udatih žena iz 1957. godine;

5. Konvencijom o smanjenju broja lica bez državljanstva iz 1961. godine;

6. Međunarodnom konvencijom o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije iz 1965. godine;

7. Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima iz 1966. godine i opcionim protokolima iz 1966. i 1968. godine;

8. Međunarodnim paktom o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima iz 1966. godine;

9. Konvencijom o ukidanju svih oblika diskriminacije u odnosu na žene iz 1979. godine;

10. Konvencijom protiv mučenja i drugih surovih, nehumanih ili ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja iz 1984. godine;

11. Evropskom konvencijom o sprječavanju mučenja, nehumanog ili ponižavajućeg tretmana ili kažnjavanja iz 1987. godine;

12. Konvencijom o pravima djeteta iz 1989. godine;

13. Međunarodnom konvencijom o zaštiti prava radnika-migranata i članova njihovih porodica iz 1990. godine;

14. Evropskom poveljom za regionalne jezike manjina iz 1992. godine;

15. Okvirnom konvencijom za zaštitu nacionalnih manjina iz 1994. godine.

¹³ U skladu s tim, Konvencija će, po analogiji sa Paktom o građanskim i političkim pravima, predvidjeti:

1. Pravo na život, priznato od momenta rođenja i pravo na opstanak nakon rođenja;

2. Pravo na ime, staranje, državljanstvo, saznanje ko su mu roditelji i, po mogućnosti, i na njihovu brigu;

3. Pravo na očuvanje svog identiteta koje uključuje državljanstvo, ime i porodične veze bez nezakonitog miješanja, a u slučaju povrede ovog prava, pravo na odgovarajuću pomoć za njegovo vraćanje;

4. Pravo da ne bude odvojeno od svojih roditelja osim u slučajevima i u skladu sa zakonom;

5. Pravo na informaciju o odsutnom roditelju (slučajevi pritvora, zatvora, izgnanstva, deportacije i smrti) koje može biti uskraćeno jedino za dobrobit djeteta;

6. Pravo na zaštitu države od nelegalnog transfera i nevraćanje djece iz inostranstva;

Ustav Bosne i Hercegovine članom II, stav 4 predviđa: „Uživanje prava i sloboda predviđenih u ovom članu ili u međunarodnim sporazumima navedenim u Aneksu I ovoga Ustava, osigurano je svim licima u Bosni i Hercegovini bez diskriminacije po bilo kom osnovu kao što je spol, rasa, boja, jezik, vjera, političko i drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, povezanost sa nacionalnom manjinom, imovina, rođenje ili drugi status.“

Kako je princip nediskriminacije istovremeno i opšte načelo Konvencije o pravima djeteta i temeljna vrijednost Ustava BiH, u kontekstu odnosa prava djeteta i ljudskih prava opravdano je postaviti pitanje njegovog značaja i njegove konsekvantne primjene.

7. Pravo da bude saslušano u svim sudskim i administrativnim postupcima koji se odnose na njega, neposredno ili preko zastupnika, u skladu s proceduralnim pravilima nacionalnog zakonodavstva;

8. Pravo na zakonodavne, administrativne, socijalne i obrazovne mjere zaštite od svih oblika fizičkog ili mentalnog nasilja, povreda ili zlostrebe, zanemarivanja ili nemarnog odnosa, maltretiranja ili eksploatacije, uključujući i seksualnu zlostrebu, dok je na brizi roditelja, zakonitih staratelja ili drugog lica kome je povjerena briga o djetetu;

9. Pravo na zaštitu od samovoljnog ili nezakonitog miješanja u njegov privatni ili porodični život, dom ili ličnu prepisku, kao i od nezakonitog napada na njegovu čast ili ugled;

10. Korpus prava iz krivičnog postupka.

Djetetu prema sadržaju Konvencije pripadaju i politička prava, i to:

1. Sloboda izražavanja;
2. Sloboda informisanja;
3. Sloboda mišljenja, savjesti i vjeroispovjesti; i
4. Sloboda udruživanja i sloboda mirnog okupljanja.

U okviru socijalnih prava, Konvencija predviđa pravo djeteta na najviši nivo medicinske i socijalne zaštite, uključujući tu i pravo na socijalno osiguranje, pravo na rehabilitaciju, pravo na životni standard koji odgovara fizičkom, mentalnom, duhovnom, moralnom i društvenom razvoju djeteta.

Iz reda kulturnih prava, Konvencija posvećuje posebnu pažnju pravu na obrazovanje, smatrajući da od kvaliteta i obima njegove realizacije zavisi razvoj ličnosti svakog djeteta, ne samo njegovih fizičkih i duhovnih potencijala, nego i njegove predodžbe o vlastitoj ulozi u svijetu u kom će živjeti. Odgojno-obrazovne institucije prvi su doticaj djece sa realnim svijetom, prvi iskorak iz zaštićenog ambijenta porodice, pa je njihova uloga u razvoju djece od osobitog značaja.

Konvencija predviđa da djeci kao delikatnoj i specifičnoj društvenoj kategoriji pripada i pravo na posebnu društvenu zaštitu koja treba da poveća odgovornost svih za podizanje i razvoj djeteta, od njegove porodice, institucija koje se bave djecom, do same države.

Prihvatanjem Opcionog protokola o uključenosti djece u oružani sukob i Protokola o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji u septembru 2000. godine, Bosna i Hercegovina je preuzela i obaveze koje iz njih proizilaze i tako proširila obim pravne zaštite u domenu prava djece i mimo okvira predviđenog Ustavom.

4. PRINCIP NEDISKRIMINACIJE U USTAVNIM NORMAMA

Ustav Bosne i Hercegovine promoviše kategoriju ljudskih prava kao nespornu vrijednost, koja će kroz zakonske i podzakonske norme ostvariti svoju uspješnu realizaciju.

Zabrana diskriminacije u Bosni i Hercegovini je višestruko naglašena, kako međunarodnim dokumentima koji su integralni dio Ustava BiH,¹⁴ tako i eksplicitnom ustavnom normom, član II, stav 4. Ustava BiH. Vrijednost jednakosti time je uvrštena među najviše vrijednosti ustavnog poretka i, shodno tome, temelj je za tumačenje samog Ustava.

U Preambuli Ustava BiH navodi se da je njegova izrada inspirisana Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima, Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima, odnosno ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima kao i Deklaracijom o pravima osoba koja pripadaju nacionalnim ili etničkim, vjerskim i jezičkim manjinama, kao i drugim instrumentima ljudskih prava.

Odredbama Ustava BiH¹⁵ definisano je da će BiH i oba entiteta osigurati najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda. Uživanje prava i sloboda, predviđenih ovim Ustavom ili međunarodnim sporazumima navednim u Aneksu I Ustava, osigurano je svim osobama u BiH, bez diskriminacije po bilo kom osnovu, kao što je spol, rasa, boja, jezik, vjera, političko i drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, povezanost sa nacionalnom manjinom, imovina, rođenje ili drugi status.

Na sličan način zabrana diskriminacije je utvrđena i entitetskim ustavima. Preambula Ustava FBiH¹⁶ poziva se na poštivanje ljudskih prava i sloboda, prema principima Povelje UN-a, Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, nacionalnu ravnopravnost, demokratske odnose i najviše standarde ljudskih prava i sloboda. Ustav sadrži i Aneks sa instrumentima za zaštitu ljudskih prava, koji imaju pravnu snagu ustavnih odredaba.

Ustavom se garantuje primjena najvišeg nivoa međunarodno priznatih prava i sloboda utvrđenih u Aneksu i posebno se navodi katalog ljudskih prava koje uživaju sve osobe na teritoriji FBiH. Shodno Ustavu, federalna i kantonalna vlast su nadležne za garantovanje i provođenje ljudskih prava,¹⁷ dok u vršenju svojih nadležnosti svaka opština/općina poduzima sve

¹⁴ Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije i Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije nad ženama.

¹⁵ Ustav BiH, čl. II Ljudska prava i osnovne slobode; st. 1 Ljudska prava i st. 3 Katalog prava.

¹⁶ Ustav Federacije BiH, *Sl. novine F BiH*, br. 1/94, http://www.skupstinabd.ba/ustavi/f/ustav_federacije_bosne_i_hercegovine.pdf, 21. mart 2012.

¹⁷ *Ibid.*, čl. II 2, st. 1, t. a.

potrebne mjere u cilju osiguranja zaštite prava i sloboda utvrđenih u članovima II a. 1-7 Ljudska prava i osnovne slobode i u instrumentima navedenim u Aneksu.¹⁸

Ustavom FBiH dat je prioritet u primjeni međunarodnim instrumentima ljudskih prava u odnosu na domaće zakonodavstvo, te se u slučaju „neslaganja međunarodnih ugovora ili sporazuma sa federalnim zakonodavstvom, treba primijeniti ugovor ili sporazum”.¹⁹

Preambula Ustava RS,²⁰ koja je zamijenjena Amandmanom LXVI, poziva se na volju svojih konstitutivnih naroda i građana da ustavno uređenje RS utemelje na poštovanju ljudskog dostojanstva, slobode i jednakosti, nacionalne ravnopravnosti, na demokratskim institucijama, vladavini prava, socijalnoj pravdi, pluralističkom društvu, garantovanju i zaštiti ljudskih sloboda i prava, kao i prava manjinskih grupa u skladu sa međunarodnim standardima, zabrani diskriminacije, te na osiguranju mira, tolerancije i opšteg blagostanja.²¹

Ustavno uređenje se temelji na garantovanju i zaštiti ljudskih sloboda i prava u skladu s međunarodnim standardima.²² Građani RS su ravnopravni u slobodama, pravima i dužnostima, jednaki pred zakonom i uživaju istu pravnu zaštitu bez obzira na rasu, spol, jezik, nacionalnu pripadnost, vjeroispovijest, socijalno porijeklo, rođenje, obrazovanje, imovno stanje, političko i drugo uvjerenje, društveni položaj ili drugo lično svojstvo.²³ Prava i slobode zajamčene ovim Ustavom ne mogu se oduzeti ni ograničiti i štite se mogućnošću korištenja sudske zaštite.

Imajući u vidu specifičnost statusa Brčko distrikta (BDBiH), sva pitanja značajna za njegovo funkcionisanje uređena su Statutom.²⁴ U BDBiH svako ima pravo uživati prava i slobode garantovane Ustavom i zakonima BiH, Statutom i zakonima BDBiH, bez diskriminacije po bilo kom osnovu, uključujući diskriminaciju po osnovu pola, rase, seksualnog opredjeljenja, boje kože, jezika, vjeroispovijesti, nacionalnog ili socijalnog porijekla, političkog ili drugog mišljenja, pripadnosti nacionalnoj manjini, imovnog stanja, rođenja ili drugog statusa. Sve osobe na teritoriji Distrikta uživaju prava i slobode date Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i osnovnim slobodama i ta prava i slobode imaju veću pravnu snagu u odnosu na

¹⁸ *Ibid.*, čl. VI 1, st. 1, t. a.

¹⁹ *Ibid.*, Amandman XVIII.

²⁰ Ustav RS, *Sl. glasnik RS*, br. 28/94, http://www.ustavnisud.org/upload/4_8-2009_-48_ustav_srpski.pdf, 21. mart 2012.

²¹ Amandman LXVI na Ustav RS.

²² Ustav RS, čl. 5, st. 2, al. 1.

²³ *Ibid.*, čl. 10.

²⁴ Statut BD BiH, *Sl. glasnik BD BiH*, br. 17/08 – revidirani tekst.

svaki zakon koji je u suprotnosti sa Konvencijom. Sudovi su dužni pružiti zaštitu u svim slučajevima kršenja ljudskih prava i sloboda.²⁵

Očigledno je da načelo nediskriminacije, prema ulozi koja mu je u Ustavu BiH data, svojim djelovanjem treba da dominantno određuje čitav sistem zaštite ljudskih prava u BiH.²⁶ Međutim, ni sva ustavna rješenja nisu u tom smislu konzistentna i dosljedna. Razloge treba tražiti u činjenici da je obavezujući normativni standard više bio izraz želje i volje tvoraca ustava nego rezultat izveden iz konteksta bosanskohercegovačke političke realnosti, što će dovesti do svojevrsnog paradoksa – pozitivnopravni propisi Bosne i Hercegovine trenutno predstavljaju zadivljujuću kompilaciju najupečatljivijih međunarodnih dokumenata o ljudskim pravima, a njihova praktična realizacija otkriva značajan otklon od propisanog. Ustavni princip nediskriminacije praktično je potpuno nedjelotvoran. Njegovoj disfunkcionalnosti doprinosi činjenica da u samom Ustavu postoje rješenja koja su osnova faktičke diskriminacije.

Promovišući princip nacionalne pripadnosti po modelu konstitutivnih naroda, ustavotvorac pribjegava kompromisu između dva oprečna koncepta – koncepta pluralističkog društva i koncepta etnički zasnovane države. „Skrivena mana“ koncepta konstitutivnih naroda kompromituje zabranu diskriminacije, kao ustavom utemeljen princip, čije posljedice su tako dalekosežne da je teško vjerovati da je ustavotvorac mogao i da ih pretpostavi.

Bosanskohercegovački pravopolitički koncept okrenut je promociji nacionalnih kolektiviteta „tri konstitutivna naroda“, što realizaciju ljudskih prava, uprkos njihovom bogatom katalogu predviđenom u Ustavu BiH, onima koji toj kategoriji ne pripadaju, bitno otežava.

²⁵ *Ibid.*, čl. 13.

²⁶ Od 22 međunarodna dokumenta koje sadrži Aneks Ustava F BiH, njih sedam je isključivo posvećeno nediskriminaciji:

Međunarodna konvencija o eliminaciji svih vrsta rasne diskriminacije (1965);

Međunarodna konvencija o eliminaciji svih diskriminacija žena (1979);

Deklaracija UN o eliminaciji svih vrsta netolerancije i diskriminacije na osnovu vjere ili vjeroispovijesti (1981);

Preporuka Parlamentarne skupštine Evropskog savjeta o pravima manjina paragrafi 10-13 (1990);

Deklaracija UN o pravima osoba koje pripadaju nacionalnim ili etničkim, vjerskim ili jezičkim manjinama (1990);

Evropska povelja o regionalnim jezicima i jezicima manjina (1992);

Oktivna konvencija o zaštiti nacionalnih manjina (1994).

5. PRINCIP NEDISKRIMINACIJE U ZAKONSKIM NORMAMA

Zabrana diskriminacije propisana je Zakonom o zabrani diskriminacije²⁷ koji uspostavlja okvir za ostvarivanje jednakih prava i mogućnosti svim licima u BiH i uređuje sistem zaštite od diskriminacije. U skladu sa Ustavom BiH i međunarodnim standardima koji se odnose na ljudska prava i osnovne slobode, ovim zakonom utvrđuju se odgovornosti i obaveze zakonodavne, sudske i izvršne vlasti u BiH, kao i pravnih lica i pojedinaca koji vrše javna ovlaštenja, da svojim djelovanjem omoguće zaštitu, promovisanje i stvaranje uslova za jednako postupanje.

Zabrana diskriminacije predviđena je i Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini,²⁸ koji u svojim opštim odredbama uređuje, promoviše i štiti ravnopravnost spolova i garantuje jednaku mogućnost svim građanima, kako u javnoj tako i u privatnoj sferi društva, te sprečava diskriminaciju na osnovu spola. Ravnopravnost se garantuje u svim sferama društva, a osobito u oblasti obrazovanja, ekonomije, zapošljavanja i rada, socijalne i zdravstvene zaštite, sporta, kulture, javnog života i u medijima, bez obzira na bračno i porodično stanje. Zakonom se zabranjuje diskriminacija na osnovu spolne orijentacije.

Zakonom o zaštiti pripadnika nacionalnih manjina BiH²⁹ i Zakonom o zaštiti nacionalnih manjina FBiH³⁰ propisana je zaštita nacionalnih manjina i prava i sloboda tih manjina, kao sastavni dio međunarodne zaštite ljudskih prava i sloboda. Zakon o zaštiti nacionalnih manjina RS³¹ daje svakom pripadniku nacionalne manjine pravo da slobodno bira da se prema njemu ophode ili ne ophode kao takvom, zbog čega ne smije doći u nepovoljniji položaj. U FBiH³² se Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina Savjeta Evrope neposredno primjenjuje.

Zabranu diskriminacije predviđa i Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu³³ i Pravilnik o načinu ostvarivanja prava osoba kojima je priznata međunarodna zaštita u BiH.³⁴

²⁷ Zakon o zabrani diskriminacije u BiH, *Sl. glasnik BiH*, br. 59/09.

²⁸ Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH, *Sl. glasnik BiH*, br. 16/03.

²⁹ Zakon o zaštiti pripadnika nacionalnih manjina BiH, *Sl. glasnik BiH*, br. 12/03 i 93/08.

³⁰ Zakon o zaštiti prava nacionalnih manjina FBiH, *Sl. novine FBiH*, br. 56/08.

³¹ Zakon o zaštiti nacionalnih manjina RS, *Sl. glasnik RS*, br. 2/05.

³² Zakon o zaštiti prava nacionalnih manjina u FBiH, čl. 2.

³³ Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu, *Sl. glasnik BiH*, br. 36/08, čl. 8.

³⁴ Pravilnik o načinu ostvarivanja prava osoba kojima je priznata međunarodna zaštita u BiH, *Sl. glasnik BiH*, br. 3/09.

O vrijednosti nediskriminacije govori i to što se povreda ravnopravnosti čovjeka i građanina tretira i sankcioniše kao posebno krivično djelo u krivičnom zakonodavstvu BiH.³⁵

Mada bi prema brojnosti zakonskih akata i normi posvećenih zabrani diskriminacije bilo opravdano očekivati i njihovu dosljednu realizaciju, praksa ostvarivanja zabrane diskriminacije, posebno iz aspekta prava djeteta, značajno se razlikuje od proklamovanog, čemu doprinosi nekonzistentnost normativnih rješenja koja za posljedicu imaju nejednakost i diskriminacije.

Uz Konvenciju o pravima djeteta kao krovni dokument, prava djeteta u BiH regulisana su prvenstveno odredbama porodičnih zakona,³⁶ uz koje se ova materija normira u većem ili manjem obimu u više od 30 državnih i entitetskih zakona,³⁷ koji svojom eksplikacijom doprinose njihovoj normativnoj i praktičnoj kontekstualizaciji. Analiza njihovog sadržaja potvrđuje da brojnost normativnih akata sama po sebi ne osigurava ni koherentnost, ni djelotvornost prava.

Konvencija o pravima djeteta temelji svoju realizaciju na načelu nediskriminacije, koje, kao obavezujući standard određuje i tumačenje i pri-

³⁵ Krivični zakon BiH sankcioniše samo službenu ili odgovornu osobu koja povrijedi ravnopravnost čovjeka i građanina na osnovu razlike u rasi, boji kože, vjeri, spolu, jeziku i dr., uskrati ili ograniči neko ljudsko pravo utvrđeno ustavom, zakonom ili međunarodnim ugovorom ili iz istih razloga omogući neke povlastice ili pogodnosti. Zakon također sankcioniše službenu ili odgovornu osobu koja suprotno propisima BiH o ravnopravnosti jezika uskrati nekome pravo korištenja njegovog/njenog jezika i pisma u postupku ostavriavanja njegovih/njenih prava ili pred zvaničnim organima (čl. 145 KZ BiH).

³⁶ Porodični zakon FBiH, *Sl. novine FBiH*, br. 35/05 i 41/05; Porodični zakon RS, *Sl. glasnik RS*, br. 54/02 i 41/08; Porodični zakon BD BiH, *Sl. glasnik BD BiH*, br. 23/07.

³⁷ Zakoni BiH: Zakon o državljanstvu BiH, Zakon o imigraciji i azilu, Zakon o izbjeglicama iz BiH i raseljenim osobama u BiH.

Zakoni entiteta:

Federacija BiH: Zakon o parničnom postupku, Krivični zakon, Zakon o krivičnom postupku, Zakon o državljanstvu u FBiH, Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom, Zakon o radu, Zakon o raseljenim osobama – prognanicima i izbjeglicama – povratnicima u FBiH, Zakon o obligacionim odnosima, Zakon o braku i porodičnim odnosima, Zakon o zdravstvenom osiguranju, Zakon o zdravstvenoj zaštiti, Zakon o ograničenoj upotrebi duhanskih proizvoda, Zakon o ombudsmenima FBiH, Zakon o osnovnom obrazovanju, Zakon o srednjem obrazovanju, Zakon o uslovima i postupku za prekid trudnoće, Zakon o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti.

Republika Srpska: Zakon o parničnom postupku, Krivični zakon, Zakon o krivičnom postupku, Zakon o državljanstvu RS, Zakon o radnim odnosima, Zakon o radu, Zakon o socijalnoj zaštiti, Zakon o zdravstvenoj zaštiti, Zakon o zdravstvenom osiguranju, Zakon o matičnim knjigama, Zakon o izbjeglicama i raseljenim licima, Zakon o obligacionim odnosima, Zakon o pravima boraca, vojnih invalida i porodica poginulih boraca,

Zakon o ombudsmenu RS, Zakon o ličnom imenu, Zakon o zapošljavanju, Zakon o osnovnom obrazovanju, Zakon o srednjem obrazovanju.

mjenju prava djeteta u BiH. U čl. 2 Konvencije nediskriminacija je definirana kao osnovni princip, prema kome:

„1. Države članke poštivaće i osigurati svakom djetetu na svom području prava navedena u ovoj Konvenciji bez ikakve diskriminacije prema djetetu, njegovim roditeljima ili zakonskim starateljima u pogledu njihove rase, boje kože, spola, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog, etničkog ili socijalnog porijekla, imovine, teškoća u razvoju, porodičnog porijekla ili kakve druge okolnosti.

2. Države članke poduzeće sve potrebne mjere za zaštitu djeteta od svih oblika diskriminacije ili kažnjavanja koji polaze od položaja, djelatnosti, izraženog mišljenja ili uvjerenja roditelja, zakonskih staratelja ili članova porodice.“³⁸

6. PRINCIP NEDISKRIMINACIJE U KONTEKSTU PRAVA NA OBRAZOVANJE U BOSNI I HERCEGOVINI

Sa aspekta prava djeteta u Bosni i Hercegovini osobito su interesantne odredbe o nediskriminaciji u zakonodavstvu u oblasti obrazovanja. U skladu sa Okvirnim zakonom o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH, opšti cilj obrazovanja je „promocija poštivanja ljudskih prava i osnovnih sloboda i priprema svake osobe za život u društvu koje poštuje načela demokratije i vladavinu zakona“,³⁹ te svi zakoni i drugi odgovarajući propisi iz oblasti obrazovanja niže pravne snage u entitetima, kantonima i Brčko distriktu BiH moraju, po načelu materijalne zakonitosti, biti usklađeni sa navedenim rješenjem u roku od šest mjeseci od njegovog stupanju na snagu.⁴⁰

Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju RS⁴¹ i Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju u RS⁴² propisuju jednaku dostupnost vaspitanja i obrazovanja za svako dijete, uz neznatne razlike u formulaciji prava, sa jednakim pravom pristupa, jednakim mogućnostima bez diskriminacije po bilo kojem osnovu: rasa, spol, jezik, religija, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, na osnovu invalidnosti ili po bilo kojoj

³⁸ Konvencija o pravima djeteta, Međunarodni dokumenti o ljudskim pravima – instrumenti Ustava FBiH, Sarajevo 1996, 41.

³⁹ Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH, *Sl. glasnik BiH*, br. 18/03, čl. 3 c).

⁴⁰ *Ibid.*, čl. 59, st. 3.

⁴¹ Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju RS, *Sl. glasnik RS*, br. 74/08, čl. 9, st. 1.

⁴² Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju RS, *Sl. glasnik RS*, br. 74/08, čl. 5.

drugoj osnovi. Jednaku zabranu diskriminacije predviđa i Zakon o obrazovanju u osnovnim i srednjim školama BDBiH.⁴³

U Federaciji BiH osnovno i srednje obrazovanje su u isključivoj nadležnosti kantona, a kantonalni zakoni pokazuju pomanjkanje jedinstvenog standarda u normiranju zabrane diskriminacije. Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju Hercegovačko-neretvanskog kantona (HNK) ne govori o diskriminaciji i nije usklađen sa Okvirnim zakonom o osnovnom i srednjem obrazovanju,⁴⁴ a Zakon o srednjoškolskom odgoju i obrazovanju HNK nema eksplicitne odredbe o zabrani diskriminacije, već je tek posredno propisuje.⁴⁵

Zakon o osnovnoj školi Zeničko-dobojskog kantona svodi zabranu diskriminacije tek na nedopušteno razlikovanje učenika po osnovu toga što u školi, u usmenom ili pismenom izražavanju koriste bilo koji od zvaničnih jezika u BiH.⁴⁶ Zakon o srednjoj školi u istom kantonu propisuje zabranu diskriminacije kao obavezu škole da doprinese stvaranju kulture koja poštuje ljudska prava i osnovne slobode građana u skladu sa Ustavom i ostalim međunarodnim dokumentima iz oblasti ljudskih prava koje je potpisala BiH,⁴⁷ uz zabranu diskriminacije učenika po osnovu upotrebe nekog od zvaničnih jezika u BiH.⁴⁸

Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju Kantona Sarajevo propisuje da se ne može vršiti diskriminacija učenika/učenica pri prijemu, učešću u aktivnostima škole ili u bilo kojoj drugoj odluci vezanoj za tog učenika/cu zbog toga što u usmenom ili pismenom izražavanju koristi bilo koji od zvaničnih jezika BiH, te da se škola mora pridržavati odredaba Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH.⁴⁹

Zakon o srednjem obrazovanju Kantona Sarajevo pribjegava uobičajenoj formulaciji zabrane diskriminacije zasnovane na spolu, rasi, boji kože, jeziku, religiji ili vjerovanju, političkim ili drugim uvjerenjima, nacionalnom ili socijalnom porijeklu.⁵⁰

Zakon o osnovnom školstvu u Kantonu 10 navodi kao opšti cilj obrazovanja promociju poštivanja ljudskih prava i osnovnih sloboda, kao i pripremu svake osobe za život u društvu koje poštuje načela demokratije i

⁴³ Zakon o obrazovanju u osnovnim i srednjim školama BD BiH, *Sl. glasnik BD BiH*, br. 10/08, ispr. 25/08, čl. 6.

⁴⁴ Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju HNK, *Nar. novine HNK*, br. 5/00.

⁴⁵ Zakon o srednjoškolskom odgoju i obrazovanju HNK, *Nar. novine HNK*, br. 5/00, čl. 3.

⁴⁶ Zakon o osnovnoj školi Zeničko-dobojskog kantona, čl. 3, st. 4.

⁴⁷ Zakon o srednjoj školi, *Sl. novine Zeničko-dobojskog kantona*, br. 5/04, 20/07, čl. 3, st. 1.

⁴⁸ *Ibid.*, čl. 7, st. 2.

⁴⁹ Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju Kantona Sarajevo (KS), čl. 7, st. 4 i 6.

⁵⁰ Zakon o srednjem obrazovanju u KS, *Sl. novine KS*, br. 10/04; Izmjene, br. 34/07, čl. 5.

vladavine zakona; osiguranje jednakih mogućnosti za obrazovanje i mogućnost izbora na svim nivoima obrazovanja, bez obzira na spol, rasu, nacionalnu pripadnost, socijalno i kulturno porijeklo i status, porodični status, vjeroispovijest, duševno-tjelesne i druge lične osobine.⁵¹ Identično rješenje predviđa i Zakon o srednjem školstvu Kantona 10.⁵²

Na ovu činjenicu normativnog partikularizma ukazao je i Komitet UN za prava djeteta u svojim Zaključnim razmatranjima, istakavši „da specifična politička i administrativna struktura koja daje široku autonomiju entitetima uspostavljenim u skladu sa Dejtonskim mirovnim sporazumom iz 1995. godine može dovesti do neujednačene primjene prava, kao i do poteškoća u planiranju, izradi i implementaciji sveobuhvatnih i usklađenih zakona i politika za djecu na državnom nivou”.⁵³ Realizacija prava djeteta određena je djelovanjem ustavnopravnih rješenja koja su koncept zaštite individualnih ljudskih prava primjenom principa „konstitutivnih naroda“ transformisala u zaštitu kolektivnog identiteta.

Diskriminacija po osnovu etničkog ili nacionalnog porijekla, socijalnog statusa, političkog uvjerenja, statusa raseljene osobe ili povratničkog statusa, života u ruralnim područjima, spola i invaliditeta i dalje je veoma raširena u BiH. Ni višekratna upozorenja na nesklad između normativnog i stvarnog i nužnost poštovanja obaveza koje je BiH preuzela ratifikacijom Konvencije o pravima djeteta do sada nisu dovela do značajnijeg napretka u harmonizaciji propisa o pravima djeteta.

Pregled navedenih pozitivnopravnih rješenja o pravima djeteta u BiH, posebno u sferi prava na obrazovanje, pokazuje da princip nediskriminacije propisan Konvencijom o pravima djeteta nije na adekvatan način uveden u zakonodavstvo BiH.⁵⁴

Iako je Okvirnim zakonom o osnovnom i srednjem obrazovanju BiH utvrđen princip nediskriminacije, neusaglašavanje zakonodavstva na nižim nivoima vlasti koje uređuje ovu oblast, za što je bio rok šest mjeseci od donošenja navedenog zakon, stvorilo je prostor da princip nediskriminacije ne bude osnov na kojem se uređuje osnovno i srednje obrazovanje.

Zakonodavstvo kantona u kojima se propisuje obrazovanje na principu jednake dostupnosti ili jednakih uslova očit je primjer navedenog stajališta, jer ovako inkorporiran princip nije garant za zabranu diskriminacije. U nekim zakonodavstvima kantona čak je propisan princip nediskriminacije

⁵¹ Zakon o osnovnom školstvu Kantona 10, čl. 3, st. 2 tač. c) i e).

⁵² Zakon o srednjem školstvu Kantona 10, *Nar. novine Kantona 10*, br. 12/04, čl. 4, st. 2, tač. c) i e).

⁵³ Zaključna razmatranja Komiteta o pravima djeteta, tač. 5, CRC/C/15/Add.260,

⁵⁴ Vid. Lj. Krunić Zita *et al.*, *Analiza usklađenosti zakonodavstva Bosne i Hercegovine sa Konvencijom o pravima djeteta*, Sarajevo 2009.

na način da se garantuje samo u segmentu nediskriminacije po osnovu jezika, odnosno kroz odredbu u zakonu da se svima mora osigurati primjena jezika i pisma bez diskriminacije.

Pomanjkanje jasnog i djelotvornog principa nediskriminacije kao neupitne vrijednosti u pravnom sistemu BiH u praksi ima za posljedicu primjere nesporne diskriminacije kojoj u značajnoj mjeri doprinosi pravno-politička konstrukcija „konstitutivnih naroda“, što potvrđuje postojanje fenomena „dvije škole pod jednim krovom“, nastavnih sadržaja za nacionalnu grupu predmeta dimenzioniranih u skladu sa isključivim zahtjevom dominantne etničke skupine, nemogućnost organizovanja nastave vjeronauka za pripadnike manjinske populacije.

7. ZAKLJUČAK

Opravdano je da se prava djeteta u kontekstu ljudskih prava percipiraju kao izdvojena cjelina zbog specifičnih svojstava titulara prava, ali njihova autonomnost ni u kom slučaju nije i ne može biti potpuna jer je malo vjerovatno da će prava djeteta, kao dio sistema ljudskih prava, biti pošteđena ograničavajućeg i otežavajućeg djelovanja realnog društvenog ambijenta u kojem ona treba da budu ostvarena.

Nekonsekventnost normativnih rješenja kojima je utvrđen princip nediskriminacije, počevši od onih u Ustavu Bosne i Hercegovine, daju dovoljno osnova za tvrdnju da je sadržaj koji bi njima morao biti zaštićen praktično kompromitovan. Ovo potvrđuje i ustavna kategorija „konstitutivnih naroda“, čije postojanje ima za posljedicu i činjenje štete i stvaranje smetnji pojedincima i društvenim grupama koji rečenoj kategoriji ne pripadaju.

Mogućnost da se vrijednost jednakosti, koja je stvarni smisao nediskriminacije, kao duboko ukorijenjen i lako razumljiv princip, iskoristi u ustavnoj normi je propuštena. Propuštanje da se princip zabrane diskriminacije nesporno i jasno definiše u samom državnom ustavu i da se tako osigura njegova dosljedna primjena reflektovalo se na cijeli pravni sistem. Istina, vrijednost nediskriminacije u pravnom sistemu Bosne i Hercegovine se ne osporava. Uostalom, ona je i obaveza koju je Bosna i Hercegovina preuzela nizom međunarodnih ugovora, ali inartikulacija tog principa je neadekvatna, neprecizna i nedjelotvorna, što na kraju kompromituje samu vrijednost koja se štiti principom, a njenu praktičnu realizaciju ili bitno otežava ili je čini upitnom.

Ovakav status principa nediskriminacije, što je veliki nedostatak cijelog sistema ljudskih prava u BiH, osobito je uočljiv u domenu prava djeteta, u kontekstu prava na obrazovanje koje u korpusu ljudskih prava ima izuzetno veliki značaj.

Normativni okvir u ovoj oblasti, koga karakteriše izuzetna brojnost nekonzistentnih akata, nameće zaključak da pomanjkanje jedinstvenog normativnog standarda za zabranu diskriminacije, koji bi bio opštevažeći, bitno otežava ujednačen i djelotvoran sistem zaštite.

Specifična organizaciona struktura Bosne i Hercegovine, politička i administrativna, koja daje široku autonomiju entitetima u zakonodavnoj djelatnosti, umjesto da doprinese promociji i ostvarivanju prava djeteta, ista ugrožava. Ovo za posljedicu ima kompleksnost pravnog okvira i nejednačnost definicija pravnih pojmova, a veliki broj izmjena i dopuna zakona otežava pristup pravu i stvara konfuziju, dovodeći u praksi do diskriminacije.

Jasno, nedvosmisleno i jedinstveno definisanje pojma i sadržaja principa nediskriminacije koji će se dosljedno primjenjivati u cijelom pravnom sistemu Bosne i Hercegovine pretpostavka je koju treba stvoriti. Njena realizacija je osnov da se vrijednost nediskriminacije praktično realizuje kako u korpusu prava djeteta, tako i u cijelom sistemu ljudskih prava u Bosni i Hercegovini.

LISTA REFERENCI

Bibliografske reference

1. Aristotel, *Nikomahova etika*, BIGZ, Beograd 1980;
2. Bobbio, Norberto, *Uguaglianza e liberta*, Einaudi, Torino 1995;
3. Canivez, Patrice, *Odgojiti građanina*, Fond otvoreno društvo BiH, Sarajevo 1999;
4. Krnić Zita, Ljiljana et al., *Analiza usklađenosti zakonodavstva Bosne i Hercegovine sa Konvencijom o pravima djeteta*, Institucija ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine, Sarajevo 2009;
5. MacIntyre, Alasdair, *Za vrlinom, Studija o teoriji morala*, Kruzak, Zagreb 2002.
6. Matulić, Tonči, „Jednakost i nediskriminacija: Vrijednosna polazišta u suzbijanju diskriminacije“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu* 1/2009;
7. Van Dijk, van Hoof et al., *Teorija i praksa Evropske konvencije o ljudskim pravima*, Müller, Sarajevo 2001.

Pravni izvori

1. Komitet o pravima djeteta, *Zaključna razmatranja: Bosna i Hercegovina*, CRC/C/15/Add.260;
2. Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH, *Sl. glasnik BiH*, br. 18/03;
3. Pravilnik o načinu ostvarivanja prava osoba kojima je priznata međunarodna zaštita u BiH, *Sl. glasnik BiH*, br. 3/09;
4. Statut BD BiH, *Sl. glasnik BD BiH*, br. 17/08;
5. Ustav BiH, http://www.ccbh.ba/public/down/USTAV_BOSNE_I_HERCEGOVINE_bos.pdf;
6. Ustav Federacije BiH, *Sl. novine FBiH*, br. 1/94, http://www.skupstinabd.ba/ustavi/f/ustav_federacije_bosne_i_hercegovine.pdf;
7. Ustav RS, *Sl. glasnik RS*, br. 28/94, http://www.ustavnisud.org/upload/4-82009_48_ustav_srpski.pdf;
8. Zakon o obrazovanju u osnovnim i srednjim školama BD BiH, *Sl. glasnik BD BiH*, br. 10/08 i 25/08;
9. Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju HNK, *Nar. novine HNK*, br. 5/00;
10. Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju RS, *Sl. glasnik RS*, br. 74/08;
11. Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, *Sl. glasnik BiH*, br. 16/03;
12. Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju RS, *Sl. glasnik RS*, br. 74/08;
13. Zakon o srednjem obrazovanju Kantona Sarajevo, *Sl. novine KS*, br. 10/04, 34/07;
14. Zakon o srednjem školstvu Kantona 10, *Nar. novine Kantona 10*, br. 12/04;
15. Zakon o srednjoj školi, *Sl. novine Zeničko-dobojskog kantona*, br. 5/04 i 20/07;
16. Zakon o zabrani diskriminacije u BiH, *Sl. glasnik BiH*, br. 59/09;
17. Zakon o zaštiti nacionalnih manjina RS, *Sl. glasnik RS*, br. 2/05;
18. Zakon o zaštiti prava nacionalnih manjina FBiH, *Sl. novine FBiH*, br. 56/08;
19. Zakon o zaštiti pripadnika nacionalnih manjina BiH, *Sl. glasnik BiH*, br. 12/03 i 93/08;
20. Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu, *Sl. glasnik BiH*, br. 36/08;
21. Zakon o srednjoškolskom odgoju i obrazovanju HNK, *Nar. novine HNK*, br. 5/00.

Associate Professor Mirjana Nadaždin Defterdarević, LL.D.

Faculty of Law,
University „Džemal Bijedić“ in Mostar

THE PRINCIPLE OF NON-DISCRIMINATION IN THE LEGAL CORPS OF CHILDREN'S RIGHTS IN BOSNIA-HERZEGOVINA

Summary

The implementation of children's rights within the wider area of human rights is important not only for the category it applies to, but has an educational value for citizens; it is an expression of assimilation of the culture of dialogue and democratic values.

This article looks at the children's rights in the human rights system in Bosnia and Herzegovina, and more specifically in the context of implementation of the principle of non-discrimination. In addition to answering the question as to what the principle of non-discrimination is, what purpose it has and how much it can be implemented within the catalogue of children's rights, the article will quote examples of inconsistency and violations of its implementation.

The basic hypothesis of the article is that the principle of non-discrimination within the system of human rights in general, and specifically children's rights, is not implemented in accordance with the normative solutions provided. The reason for this lies in the fact that the legal system of Bosnia and Herzegovina is particularly complex, and this results in inconsistencies, and inefficiencies, both in the area of divulgation and implementation of rights. The dichotomy between the norm and reality is based on the solutions provided by the Constitution of Bosnia and Herzegovina, compounded by further elaboration of legal and sub legal acts, which eventually renders the implementation of the principle of non-discrimination impossible.

In the context of children's rights, ineffective protection from discrimination is most obvious in the domain of normative solutions for the right to education: in many instances, their content annuls the value which they are meant to promote.

The research that is the basis for this article justifies the claim that current political-legal solutions provided by the Constitution of Bosnia and Herzegovina that refers primarily to the category of constitutive nations represent a barrier to a successful implementation of the principle of non-discrimination. The existing constitutional provisions should be replaced by a simple and consistent norm on the prohibition of discrimination,

which will ensure the consistency of the entire system of human rights in Bosnia and Herzegovina, and at the same time children's rights.

A clear and straightforward principle of non-discrimination will allow for those who were unable to participate in the formulation of norms to recognize and acknowledge its importance.

It is extremely important to install non-discrimination as a specific value in the individual and social value system which becomes the embodiment of its practical and theoretical value and the basis for socially accepted behavior.

Experience to date on the principle of non-discrimination in the context of children's rights in Bosnia and Herzegovina testifies on the missed opportunity and immeasurable damage caused to those whose rights were denied, and also to the credibility of the current system of human rights.

By using the method of content analysis, and comparative analysis, the article is looking for the reasons that lead to the current state of things, and trying to identify possible solutions to ensure the consistency in the implementation of the principle of non-discrimination.

Concluding observations point out that in the analyzed areas, children's rights in Bosnia and Herzegovina, with examples of flagrant discrimination, do not only not contribute to the concept of human rights but opens it to doubt.

Key words: *Human dignity; Human rights; Equality; Discrimination; Principle of non-discrimination; Constitutional order; Children's rights; Upbringing; Education; Social value system.*